

Українська мова в школах Підляшшя

Навчання української мови як рідної у Підляському воєводстві відбувається постійно 26-й рік. У 2020/2021 навчальному році воно зорганізоване в семи освітніх установах на рівні садка та початкової школи в трьох місцевостях: Більську-Підляському, Черемсі і Білостоці. Хоча дидактичний процес значущо ускладнює пандемія коронавірусу, ситуація навчання рідної української мови в регіоні залишається стабільною.

З історії навчання на Підляшші

Навчання української мови на території сьогоденного Підляського воєводства, яке охоплює Північне Підляшшя, заселене україномовними автохтонами, що не були виселеними під час акції «Вісла», тісно пов'язане з відродженням українського національного життя в регіоні 1980-1990-х років. Після демократичних перемін у Польщі та створення Союзу українців Підляшшя почалися старання, щоб увести до шкіл навчання української мови, яка у вигляді різноманітних говірок функціонує досі на підляських селах. Удалося це в 1994 р. в Початковій школі № 4 ім. А. Міцкевича у Більську-Підляському, де зорганізовано уроки української мови зразу для понад 90-ти місцевих дітей.

Однак більська «четвірка» не була першою школою на Підляшші, в якій діти мали можливість вчитися рідної мови. Насправді історія навчання української мови як рідної в регіоні набагато довша, та її початків слід шукати вже понад сто років тому. З джерельних матеріалів відомо, що українські школи організовано на Підляшші вже в 1917 році, в час існування Української Народної Республіки. Вони функціонували деякий час, між іншими, в Милейчицях, Мельнику та Дорогичині, сьогодні майже

повністю сполонізованих містечках, а також в інших місцевостях Більського повіту.

У міжвоєнному періоді навчання української мови організували колишні солдати Армії УНР, які на початку 1920-их поселилися, між іншими в Біловежі, Гайнівці та Білостоці. Однак в їхніх установах (суботніх школах, садках тощо) вчилися лише діти українських вихідців, корінні підляшани не мали такої можливості.

У післявоєнному періоді україномовні жителі регіону мушили вивчати як рідну білоруську мову, бо ж усіх місцевих православних визнано на офіційному рівні білорусами. Навчання української мови вдалося зорганізувати лише в Кліщелях, де в 1957 р. виник гурток Українського громадсько-культурного товариства. Рідної мови діти з містечка почали вчитися в 1966 році, однак навчання, яке проходило у дуже несприятливих обставинах (бо ж – згідно з лінією партії – на Підляшші не було ніяких українців), закінчилося два роки пізніше.

Організація навчання української мови на Північному Підляшші у 1990-х та вже 2000-х роках, це було, де факто, його відродження, хоча й все треба було будувати від нуля, та до того серед людей, які в переважній більшості не мали сформованої української національної ідентичності. Завдання здавалося дуже складним, та й не всюди організаційні спроби закінчилися успіхом. Проте вдалося ввести українську мову до садків і шкіл у трьох осередках: Більську-Підляському, який є організаційним центром підляських українців, у залізничній оселі Черемсі та на кінець – у центрі воєводства, Білостоці.

1990-ті роки

Поступове творення мережі шкіл, у яких діти мали змогу вчитися української мови, це була в першу чергу ініціатива членів Союзу українців Підляшшя, які збирали підписи батьків та лагодили всі офіційні питання, пов'язані з організацією навчання. Після Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську-Підляському, заняття української мови невдовзі з'явилися у Садку № 9 «Лісова поляна» в Більську-Підляському, згодом у Початковій школі в Черемсі.

Динамічний розвиток навчання української мови як рідної на Підляшші в другій половині 1990 років був пов'язаний із поширенням цікавих пропозицій для дітей і молоді та розвитком різних форм позашкільної активності. У Більську-Підляському виник ансамбль «Ранок», у Черемсі – «Гілочка». Довкола тих груп, які відроджували і продовжували фольклорні підляські традиції, почала гуртуватися талановита молодь. Бувало, що батьки спеціально записували дітей на заняття української мови, щоб згодом могли вони виступати в тих ансамблях.

У Садку № 9 у Більську-Підляському ще в 1990-х введено унікальну на той час програму «До традиції». Дітей відвідували місцеві народні умільці, які вчили їх вишивати, виплітати кошики з соломи, вони переказували в безпосередньому контакті традицію та мову в її місцевому варіанті. Великою підтримкою були й заходи та ініціативи Союзу українців Підляшшя, у тому числі реалізований багато років з дотацій Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП проєкт «Майстер-класи української традиції для дітей і молоді «До джерел»». Різноманітні заняття, на яких українські учні пізнають місцеву та загальноукраїнську традицію – плетуть кошики з соломи, вишивають, ліплять горщики з глини, клеять колядні зірки, пишуть писанки, печуть обрядові Благовіщенські «буслові лапи», весільний коровай, пряники тощо – досі тішаться великим зацікавленням серед дітей і молоді.

Щойно в 2003 році вдалося зорганізувати перший міжшкільний пункт навчання української мови в Білостоці. Останні кільканадцять років це розвиток різних форм навчання у столиці Підляського воєводства. При чому весь час видно тут перспективи на майбутнє.

Сьогоднішній стан

Сьогодні навчання української мови у Підляському воєводстві зорганізоване лише на рівні садочка та початкової школи. Організація занять у ліцею, це складне питання, якого на жаль досі не вдається вирішити. Черговим непростим питанням є організація навчання в інших місцевостях, зокрема там, де населення досі користується українськими говірками. Ситуацію

ускладнює факт, що часто діти в школах у регіоні вчать як рідної білоруської мови.

У поточному 2020/2021 навчальному році рідну українську мову вивчають діти і молодь у семи навчальних закладах. Згідно з даними, зібраними на початку листопада 2020 року безпосередньо від шкіл та вчителів, українську мову в Підляському воєводстві вивчає **430** дошкільнят та учнів початкових шкіл.

Найбільше число дітей, бо аж **306**, вчиться у садочку і початковій школі в Більську-Підляському. Найбільше шкільних установ, у яких ведеться навчання української мови, бо **чотири**, є у Білостоці. Дві з-посеред них – це громадські навчальні заклади.

Як виглядають сьогоднішні статистики, коли йдеться про навчання української мови як рідної у Підляському воєводстві?

Більськ-Підляський:

- Дитячий садочок № 9 «Лісова поляна» в Більську – 156 дошкільнят.
- Початкова школа № 4 ім. А. Міцкевича в Більську – 150 учнів у самостійних українських класах від I по VIII, у тому числі 11 першокласників.

Черемха:

- Шкільно-дошкільний комплекс у Черемсі – 56 учнів із класів I-VIII.

Білосток:

- Громадська початкова школа св. Кирила і Методія в Білостоці – 23 учнів.
- Початкова школа № 9 у Білостоці – 29 учнів з класів I-IV.
- Міжсадочковий пункт навчання при Самоврядному інтеграційному садку № 26 у Білостоці – семеро дошкільнят з цілого Білостока.
- Громадський садочок «Ангелятка» при Православній парафії Святого Духа у Білостоці – дев'ятеро малят.

Як у вибраних роках виглядала статистика навчання в Підляському воєводстві, показує таблиця:

	1994/ 1995	2007/ 2008	2009/ 2010	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2020/ 2021
Садок № 9 у Більську		75	84	116	142	127	156
Початкова школа в Більську	89	96	110	100	105	130	150
Гімназія у Більську		21	22	42	47	43	
Початкова школа в Черемсі		32	31	23	24	28	56
Гімназія в Черемсі			8	11	18	17	
Міжшкільний пункт у Білостоці		16	18	14	10	11	
Громадська школа у Білостоці			11	16	12	18	23
Громадська гімназія у Білостоці					4	6	
Міжсадковий пункт у Білостоці					10	10	7
Початкова школа № 9 у Білостоці							29
Громадський садок у Білостоці							9
Загалом	89	240	284	322	372	390	430

Як видно на прикладі наведеної статистики, весь час збільшується кількість дітей, які вчаться рідної мови в Підляському воєводстві. Коли проаналізуємо дані, передусім з останніх кільканадцятьох років, побачимо, що кожного року українську мову починає вивчати від кількох до кільканадцяти нових дітей. Тому й ситуація навчання виглядає непогано, принаймні на рівні садочка та початкової школи.

Великий вплив на зацікавлення уроками на рівні садка і початкової школи має привабливість навчання – участь в ансамблях, майстер-класи підляських традицій тощо. На Підляшші, де весь час не закінчився процес формування національної свідомості, чи не основним для батьків та їхніх дітей виявляється можливість контакту з рідними сільськими звичаями та підляськими піснями. Вивчення мови в її літературному варіанті, ознайомлення з загальнонаціональними цінностями, здається другорядним. Мабуть і тому важко пробитися з заняттями до ліцею.

Зараз ситуацію ускладнює пандемія, хоча дистанційне навчання зорганізоване, на загал, непогано. Які наслідки коронавірус буде мати на навчання української мови в Підляському воєводстві, побачимо однак щойно після повернення усіх дітей до шкіл.